

ADATTÁR

Bölöni Farkas Sándor jegyzetei a magyarság létéről

A kolozsvári unitárius kollégium nagykönyvtárának *Kéziratok* 779. jelzetű kéziratkötegében található az a 12×20 cm-es, 8 levélnyi kis füzet, amelynek 11 első lapja Bölöni alább közlendő jegyzeteit tartalmazza. A kézirat keletkezésének idejére és körülményeire vonatkozólag semmi adatunk nincs. Tartalmának szellemtörténeti jellegéről csak annyit, hogy sok kortársához hasonlóan, Bölöni is a magyar nyelvben jelöli meg a „Magyar Nemzetiség“ legerősebb oszlopát, legfontosabb támaszát. A töredék érdekes tartalma és hangja a szerzőnek eddig ismeretlen arcára vet némi fényt. — A kézirat betű szerinti szövege a következő:

Semper ego auditor tantum nunquam ne reponam.

Juvenal.

F. H. T. S. M. Ny. Sz. G. D. I. K.¹

Ha a Nemzetiség eltöröltetésének eszközei és titkai, valamely más Nemzet iránt akárhol is ugy munkába vétetődtek volna, mint a Magyaroknál, nehezen lehet hinni, hogy Nemzeti lelke, már régen kí ne párolgott volna.

Az alattomos és lassu de szünteleni akadályok még veszedelmesebbek nekünk. Jobb volna az erőszak a Magyar nyelvre nézve. Milyen lobbót vete közénk József Császár, midőn erővel oltani vélekedé? hogy rettegett a Magyar enyészete közelítésétől. A Tot-Német-deákos Magyar kezet fogának egymással, felhagytak [2.] egymás közt minden villongáson, köz forro barátsággal a nagy köz ellenségnek türültek. Akkor látták mindenek, hogy menyire legyen öszve kötve az országos alkotmány s a Nemzet fenn maradása a Nemzetiséggel.

Jozsef nem a nyelv gyarapodását akadályozta, hanem magát a nyelvet kiirtani törekede; villámként, széltiben rontott ugyan azon célra, a melyre lassan, halkal, és nyomosan most is sokan törekednek. Ha nem zápor modra kelt ellenünk, nem tudom ha nem boldogult volna-e?

Mert tudni kell, hogy a Magyar azok közül való, kíről vissza pattan minden erőszak s szét török a hatalmaskodás. Mennél tüzesebbek vagyunk, annál kevesebbet lehet érni velünk hevességgel. Unatkoztatni kell a [3.] hevest s lassan folytatni a tüzest.

Az Austriai Armálisok ezt a kérdést tevék a minap: hogy valyon mí lesz az emberiségből, ha minden maroknyi nép, a Nyelvét orszá-

¹ E betűk értelmét és célját nem sikerült megfejteni. Az utolsóelőttiről nem bizonyos hogy *I.* Lehet *J.* esetleg *f* vagy *t* is.

gossá tenni akarandja? de valyon melyik az a csoportoska maroknyi nemzet? Az Austriai Monarchiában a Némete (1 millio) vagy a Magyar (10. millio)? Mert Magyarországon nincs német, szláv s más, csak Magyar. A Bécsbe s Német országba telepedett Magyar nem kívánja, hogy az Austriai Magyarrá² válják. Miért ne kívánhatná tehát a Magyar, hogy országában lako minden Nemzetek, mivel törvényeivel s jovaival él, Nemzeti nyelven szóljon hozzá? Veniam petimusque damusque vicissim. [4.] Nem alkalmatlan a mi nyelvünk, hanem találkoznak mindenütt és minden renden elfajult hazafiak, kik sokan magok se tudják hogy fajultanak el, s már most korcs léteket, renyhe-ségből (inertia) s tudatlanságból oltalmazzák. S tehát ugyanjobban tetszik e ezeknek, hogy a külső Nemzetek a magok majmaiknak s korcsoknak ismerjék? Be nincs nemes büszkeség abba, a ki a hol első lehetne másut utolso lenni kíván! Redite ad ovile.

Nekem senki sem látszhatik tudosnak a kí a magunkéba tudatlan. Nézzetek meg a maroknyi Sved, Dan, Nemzetet.

M. Ország és Erdély csak az Austriai [5.] házhoz s nem Austriához (a Németekhez) kapcsolta magát. Ezen Nemzet nem más-tól függő, nem hodítatott, a töb benne valo nemzeteknek ez csak lak-helyek. A hazai Nyelv saját mindeneknél, az a Magyar, ki a Nyelvé-t másoknál közönségesse akarná tenni, éppen úgy vétkeznék, mint a Német ellenünk. Ha a Magyar úgy el hagyatott lett volna, s az irigy-ség miatt annyi ellenségei lettek volna, német Uraimék most még hát-rább volnának, mint mi.

A nyelvbéli egyenlőség az erkölesi és politikai nemzeti erőkk[!] legszorossabb kötele. Kereskedési tartozások kapcsolják öszve Angliát a világnak majd minden részével, de azért nincs más uralkodo Nyelve Angliának a Magáén kívül.

[6.] Nincs példa, hol a Nemzetesülés szükegeiről, hasznairol s diszeiről nehezebben gyözödhethének meg némelyek, mint mi nállunk, ez valoban iszonyu romlottságra megveszetségre söt elvetemedetségre is mutat, s lehetetlen ezt csupán tudatlanságnak s elme bomlottságának tulajdonítani. Inség, sanyaruság, rabság s szégyen fog téged Magyar vagy Maradékidot követni, ha nemzetiséged még is akadályozod s akadályozni hagyod.

Ou etes vous beaux jours de heur de gloir.

*

Magyar, feltékeny [!] jövendöléseinkhez közebb[!]közelebb esünk: a várandó viszontagságok inkább³ közelítnek. Mikor válik valóságga[!] köztünk a jozan nemzeti ész vágyása?

[7.] A Litteraturai Társaságok a Nyelv előmenetelének csak követ-kezései s nem okai, ez csak regulázza s pallérozza a Nyelvet, de nem teremti s nem ád neki felsőbb esinosságot. Azt kellene tehát véghez vinni, hogy a Nemzet maga legyen társaság.

² Eredetileg tévesen: *Némotté*.

³ Eredetileg: *meginkább*.

A Magyar föld teszi legszebb, leggazdagabb részét a Monarchiának, érzi ezt az Austriai ház s ezért czéloznak minden alattomos s nyilván való politikai oda[!], hogy valahogy ki ne vergődjék keze közül. A Német Irkálók ha figyelmessé akarják magokat tenni, a Magyar Constitutio ellen írnak; mert irigylik a Magyar elsőségét, s szabadságát, érzik hogy nekik nincs hazájok, csak szálások, s magokhoz hasonlóvá kívánnának tenni, hogy fájdmokon enyhítsenek.

[8.] *Nemely össze hasonlítások:*

Az egész Austriai Monarchia kiterjedése, teszen =	12,000 Q. M.
Ebből maga Austria = — — — — —	572 —
Magyar és Erdély Ország a Korónához tartozokkal oda nem számlálva az elvett Marinalet = — —	6203 ⁴ Q. M.
Az egész Monarchia Inpopulatioja = — — — —	28,000,000
Ebből maga Austria = — — — — —	1,676,000
Magyar s Erdély Ország a Korónához tartozokkal, oda nem számlálva a Marinalet = — — — —	10,488,000
[9.] Csupa Német minden Provinziákba = — —	6,320,000
Csupa Magyar = — — — — —	6,000,000
Az egész Monarchia jövedelme esztendőnként = —	117,000,000 ⁵
Magyar és Erdély Ország s hozzá tartozok contributioja; Dománok s Regalienekből a jövedelem =	35,000,000
A Monarchia Hadi Massája háboru idején = — —	535,404
A Magyaré = — — — — —	200,000
Békesség idején = — — — — —	257,356
A Magyaré = — — — — —	95,000
Az 1809ik Insuraetiokor a Nemesség fegyverbe, tett =	40,396

[10.] Egy Nemzet sincs annyi sültelen ítéletek[ne]k kitéve, mint a Magyar. Mert egy nemzet sem is ad annyi idegen ingyen élőknek kenyeret, mint a Magyar — s ez egyedülvaló oka. 'S nem csuda, mert a ki sokakkal jot teszen, sok háládatlanokat nevel: — hiszem a Kakuk fiu is kí üzi honnyokból a maga Nevelőjit, 's igen természetes hogy az ember közönségesen háládatlan, mert szégyelli, hogy jo téteményre kellett szorulnia, azért hibát keres joltévójében, hogy tetsző oka legyen a háládatlanságra! — Kenyeretlen Tiszt viselők, a szerencsével összeveszettek, Uratlan Mesterlegények, Kortsmár szolgák, Pinczések 's Jeledők, 's más koborlok seregenként költöznek Magyar Országba, s midön e Nemzet jo téteményein meghíztak, alávalo képpen piszkolják, hogy hogy a magok hazudott eredetekkel szem [11.]telenül

⁴ Javitva van, de az eredeti nem olvasható.

⁵ Eredetileg 17,000,000.

dicsekedhessenek; mert mindenki idegen, ha valamennyire fel vette magát per fas' et nefas a Magyarok közt, ugyan azok előtt a kik őket gyalog és rongyosan [három utólag beszúrt, olvashatatlan szó] látták Magyarországban bé költözni, nagy nemből származottnak hazudja magát, 's kevélyen alá néz közönséges életünkre. Emberek, a kik sem írni sem olvasni nem tudnak, sem született nyelveken jól beszélni, mernek a Magyar Nemzet kimiveltségének megítélésébe avatkozni!

Közli FARAGÓ JÓZSEF

Ismeretlen adatok a Döbrentei-féle »Tudós Társaság« történetéhez

A Döbrentei-féle Tudós Társaságnak történetével többen foglalkoztak már irodalomtörténészeink közül. RUBINYI MÓZES¹ és BODOR ALADÁRON² kívül HOFBAUER LÁSZLÓ³ írt és közölt új adatokat e társaság történetére vonatkozólag. RUBINYI és BODOR azonban elsősorban Kazinczy és az egykoriak levelezésére támaszkodott, HOFBAUER viszont sok értékes adatközlésében és tanulmányában nem adta ki az általa is látott tudóstársasági jegyzőkönyvek szövegét. Az itt közölt jegyzőkönyvek nem az akadémia tulajdonában levő másolati példányokról⁴ készültek, hanem az eredeti jegyzőkönyvekről. Ezeket az Országos Levéltárban sikerült megtalálnom.⁵ A Döbrenteiről írt régi és új tanulmányok szerzői, Hofbauert kivéve, vagy nem ismerték, vagy nem méltatták kellő figelemre a társaság megmaradt okmányait és elsősorban jegyzőkönyveit, holott ezek nélkül a társaságról magáról sem alkothatunk helyes képet. Döbrentei Tudós Társaságának teljes és hiteles történetét azért sem lehetett eddig kellőképp feldolgozni, mert az egykori iratok elkallódtak. Levéltári kutatásaim nyomán sikerült megtalálnom ezeknek az iratoknak nagyrészét az Országos Levéltárban és a székelykeresztúri unitárius kollégium kéziratárában.⁶ Ez utóbbiból néhányat kiadott Szilágyi Sándor,⁷ de legnagyobb részük ma is kiadatlan. A

¹ RUBINYI MÓZES, Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság története. Bpest, 1911. Magyar Nyelv VII (1911), 148. kk.

² BODOR ALADÁR, Döbrentei Gábor erdélyi szereplése. Bpest, 1907. 67—75 l.

³ HOFBAUER LÁSZLÓ, Döbrentei Gábor Erdélyi Magyar Tudós Társasága (1817—1821). EM. 1933: 335—44.

Ua. Döbrentei Gábor ismeretlen akadémiai tervezete. EM. 1933: 345—57. l.

⁴ Döbrentei Gábor hátrahagyott kéziratái. Magyar Tudományos Akadémia kéziratára. M. Nyelvt. 4. r. 23. sz.

⁵ Országos Levéltár. A gróf széki Teleki-család levéltára. Gr. Földváry osztály. 67—77. sz.

⁶ Székelykeresztúri unit. főgimnázium kéziratára. Jakab Elek gyűjteménye. „Vegyes iratok“ című kötetében „Iratok az Erdélyi Nyelvművelő Társaság körül.“

⁷ SZILÁGYI SÁNDOR, Okmányok az erdélyi tudóstársasági igyekezetek történetéhez. 1793—1845. Magyar Történelmi Tár. IX. (1861.), 178—209.